

BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏ İNFORSİYA SİYASƏTİ

UOT 321.6/8
DOI:10.30546/3006-0346.2024.1.79.61

FƏRİD BABAYEV

Bakı Dövlət Universiteti, magistrant

E-mail: feridbabyev@mail.ru

Giriş

İnforsiya siyasətinin məqsədləri düzgün oxunduqda inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasındakı fərqləri ortaya çıxarmaq lazım gəlir.

Əsrlər boyu düşünülmüş inforsiya anlayışı insanların həyatını dəyişib. Cəmiyyətləri formalaşdırın və inkişaf etdirən əsas və mühüm elementlərdən biri olmuşdur. Xüsusilə Qədim Yunan dövründə başlayan fəlsəfi cərəyanların əsas mövzularından biridir. Bu səbəbdən inforsiya yalnız fəlsəfi sahəyə xas məfhum kimi qəbul edilmişdir. Dəyişən bu şərtlərlə ortaya çıxan elmi fənlər əvvəllər yalnız fəlsəfənin mövzusu idi.

Elm sahələrinə görə dəyişən təriflərə əlavə olaraq, bu anlayışın daxil olduğu anlayışların mənası zamana və şəraitə görə dəyişir. Xüsusilə günümüzün texnoloji inkişafı göstərdi ki, inforsiya təkcə fəlsəfənin bir hissəsi deyil. O, subyekt olmaqdan əlavə, satıla bilən dəyər kimi də mövcuddur. İnforsiya anlayışı emal olunana qədər onun keçdiyi proseslər (məlumat) nəticəsində müəyyən spesifik xüsusiyyətlər yaranır.

İnforsiya texnologiyalarının inkişafı ilə inforsiya anlayışı yaranmışdır. Bu, əvvəlkindən daha vacib bir anlayışa çevrildi. Cəmiyyətlərin inkişafı müəyyən dövrlərdə sənaye potensialı ilə eyni səviyələrdə özünü göstərir. Burada inforsiya anlayışı əsas rol oynayır.

Əsas hissə

20-ci əsrin sonlarına doğru “inforsiya cəmiyyəti” adlı bir fenomen meydana çıxdı. İqtisadiyyatını biliyə əsaslandırın dövlətlər xüsusilə inkişaf etmişdir. Keçmişdə sənaye cəmiyyəti kimi tanınan cəmiyyətlər bu gün inforsiya cəmiyyətləri kimi tanınır. Keçmişdən bu günə cəmiyyətdə öz dəyərini saxlayan və cəmiyyətlərə dəyər qatan inforsiya anlayışdır. İnforsiya anlayışı, iqtisadi, texnoloji və mədəniyyətşünaslıq baxımından inkişafın göstəricisidir.

İnforsiya-kommunikasiya texnologiyalarından və internetdən istifadənin artırılması fiziki şəxslərin, dövlətlərin və iri, kiçik biznesin bütün

sahələrdə inkişafını təmin etdi. Buna görə də dövlətlər istehsal və asan idarəetməni təmin etmək üçün bəzi siyasətlər həyata keçirdi. Bu siyasətlər inforsiya siyasəti kimi tanınır. Milli səviyyədə siyasətlər nəzərə alınmaqla ortaya çıxan siyasətlər milli məlumatdır.

Weingarten inforsiya siyasətini dövlət siyasətinin bir sahəsi kimi müəyyən edir. İstehsal, istifadə, saxlama, ötürmə və təqdimatı həvəsləndirən və ya çəkindirən, tənzimləməni əhatə edən ictimai sektor qanunları, qaydaları və siyasətləri toplusu bütündür” (1989: 17).

Y.A. Nisneviç inforsiya siyasətinin mahiyyətini cəmiyyətin ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyat sferalarında qarşılıqlı inforsiya münasibətlərində və onları tənzimləyən proseslərin təkmilləşdirilməsində axtarır. Bu zaman o, sözügedən siyasətə hakimiyyət tərəfindən işlənilib hazırlanan və həyata keçirilən strategiyada, taktikada, dövlət idarəçiliyinin vəzifələrində, idarəetmə qərarlarında və onun reallaşma metodlarında əks olunan milli maraqların məcmusu kimi yanaşır [2].

İ.Melyuxin isə dövlətin inforsiya siyasətini təkcə telekommunikasiya, inforsiya sistemi və ya kütləvi inforsiya vasitələrini əhatə etməyən, eyni zamanda inforsiyanın bütün növlərinin – işgüzar, əyləncəli, elmi-yaradıcı, yenilikçi və s. formalarının yaradılması, qorunması, emalı, nümayişi, ötürülməsi ilə bağlı bütün istehsal və əlaqə prosesinin məcmusu, dövlət orqanlarının fəaliyyətini tənzimləyən institut kimi müəyyən edir [3].

Beləliklə, ümumi nəticə kimi qeyd etmək olar ki, dövlətin inforsiya siyasəti dedikdə, əsas etibarını ilə hakimiyyət orqanlarının inforsiya sektorunun inkişafına yönəlmiş tənzimləyici fəaliyyəti başa düşülür. Burada inforsiya texnologiyalarının, inforsiya infrastrukturunun və inforsiya resurslarının formalaşdırılması sisteminin yaradılması və tətbiq edilməsi üçün elmi-texniki, istehsal-texnoloji və təşkilati iqtisadi şəraitin yaradılmasını təmin etmək yeni əsrin əsas tələblərindən biri kimi yer alır.

Siyasi sistemdə kütləvi inforsiya vasitələrinin oynadığı mühüm rol, onun siyasi həyata, cəmiyyətdə

yətə təsiri dövlətin KİV sahəsində müəyyən siyasət yürütməsini şərtləndirir. KİV sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin iki metoda ayırmaq mümkündür. Onlardan biri olan ideoloji metod artıq tarixin arxivinə çevrilən Sovetlər İttifaqında hökmran olmuşdur. KİV-in partiyanın “kollektiv təbliğatçısı, təşviqatçısı və təşkilatçısı” olduğu bir dövrdə media partiya orqanlarının tabeliyində olmuş, senzuranın mövcudluğu isə KİV-in fəaliyyəti üzərində partiya nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmişdir. Belə bir standart vəziyyət SSRİ-nin tərkibinə daxil olan bütün dövlətlər, o cümlədən Azərbaycan üçün də istisnasız olaraq keçərli olmuşdur. SSRİ-nin süqutu ilə KİV üzərində ideoloji nəzarət də aradan qalxdı. Lakin hazırda dünyanın bir sıra avtoritar və totalitar rejimlərinin hakim olduğu ölkələrdə KİV üzərində ideoloji nəzarət həyata keçirilməkdədir.

KİV sahəsində dövlət siyasətinin reallaşmasının iqtisadi metodu da mövcuddur ki, ondan birbaşa və yaxud dolayısı ilə istifadə olunur. Dolayısı yol, təsir media bazarının dövlət tənzimlənməsini nəzərdə tutur və reklamların, poçt xidmətlərinin və digər güzəştli şərtlərin konsentrasiyasını, tənzimlənməsini özündə ehtiva edir. Birbaşa təsir isə plüralizmin dəstəklənməsi və ya müəyyən media layihələrinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə KİV-ə dotasiya ayrılması şəklində yer alır.

Müasir dövrdə KİV həm də cəmiyyətin, müxtəlif sosial qrupların, ayrı-ayrı şəxslərin maraqlarını əks etdirən əsas vasitələrdən biridir. Onun fəaliyyəti vacib ictimai-siyasi əhəmiyyət daşıyır. Çünki auditoriyaya ünvanlanmış informasiyanın xarakteri KİV-in ictimai proseslərə münasibətini də müəyyən edir. Bu səbəbdən əksər politoloqların da etiraf etdiyi kimi, KİV-in funksiyası yalnız informasiya, məlumat verməklə kifayətlənmir, o həm də müəyyən ideyaları, baxışları, təlimləri, siyasi proqramları təbliğ edir və bununla da sosial idarəçilikdə iştirak edir. Başqa sözlə, KİV siyasətin əsas subyektlərindən birinə çevrilir, ictimai rəyin formalaşdırılması ilə müəyyən sosial quruluşun işlənilməsində yaxından iştirak edir. Bu mənada informasiya siyasətinin subyektini kimi istənilən sivil dövlət tərəfindən KİV-in fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirilir. Həmçinin, belə bir məqam da yaddan çıxarılmamalıdır ki, informasiya siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsində bir vasitə olaraq KİV müstəsna rol oynayır. İnformasiya siyasəti isə subyektin informasiyanın bütün növlərinin formalaşdırılması, emalı,

saxlanması və yayılması yolu ilə cəmiyyətdə öz maraqlarını aktuallaşdırması və reallaşdırmasıdır [8].

Hazırda informasiya texnologiyalarının dinamik inkişafı ilə bağlı olaraq dövlətin media sahəsində siyasətinin əsas istiqamətlərinin məzmununda da bir sıra dəyişikliklər baş vermişdir. Burada ilk növbədə informasiyalaşdırma amilinə diqqət yetirmək vacibdir. Bu amilin məğzində dayanan əsas cəhət informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını tətbiq etməklə vətəndaşların informasiya tələbatının ödənilməsi üçün optimal şəraitin yaradılmasıdır. İndi müasir dünyada sürətli tərəqqini şərtləndirən əsas məqamlardan biri məhz bununla bağlıdır. Hazırda informasiya cəmiyyətinə istiqamətlənmiş yolun bəşəriyyətin gələcəyinə gedən yol olduğu artıq heç kimdə şübhə doğurmur.

İnformasiya cəmiyyətinin əsas xüsusiyyətləri sırasına aşağıdakılar aid edilir: global informasiya mühitinin yaradılması; informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından kütləvi istifadə edilməsi; sosial və iqtisadi fəaliyyətin yeni formalarının yaranması; informasiyanın əmtəyə çevrilməsi; informasiya və bilik bazarının yaradılması və inkişafı; təhsil sisteminin təkmilləşməsi, demokratik inkişafın vacib şərti sayılan vətəndaşların və sosial institutların məlumat almaq, onu yaymaq və istifadə etmək kimi hüquqlarını təmin edən mühitin yaradılması.

Müasir informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının inkişafı, dünyanın bir çox ölkələrinin kosmik sənaye ölkəsinə çevrilməsi də bu mərhələnin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Çünki bütün bunlar informasiyaya cəmiyyətin çıxışını daha mütəhərrik hala gətirməklə yanaşı, yeni informasiya mühitinin formalaşdırılması ilə xarakterizə edilir. Digər tərəfdən, o da nəzərə alınmalıdır ki, hüquqi islahatların keyfiyyətcə yeni mərhələyə daxil olması, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun dərinləşməsi və siyasi plüralizmin genişlənməsi cəmiyyətdə informasiyaya olan ictimai tələbatı daha da artırır ki, bu da dövlət informasiya siyasətinin məzmununa daha geniş müstəvidə təsir göstərməyə başlayır.

Beləliklə, bütövlükdə informasiya sektorunun cəmiyyət həyatında rolu daha da böyüyür. İnformasiya sektoru telekommunikasiya, informasiya sistemlərini və kütləvi informasiya vasitələrini, habelə hər növ (işgüzar, əyləncəli, elmi-tədris, xəbər və sair) informasiyaların yaradılması, mühafizəsi, işlənilməsi, nümayişi, ötürülməsi ilə bağlı istehsalın və

münasibətlərin məcmusunu əhatə edir [7].

Hazırda beynəlxalq siyasət aləmində dövlət tərəfindən geniş məzmunlu informasiya siyasəti həyata keçirilməkdədir. Onun əsasını vahid informasiya-telekommunikasiya məkanının yaradılması təşkil edir.

Beynəlxalq informasiya siyasətinin əsas vəzifələrini isə belə təsnifləşdirmək mümkündür:

- informasiya-telekommunikasiya infrastrukturunun modernləşdirməsi və onların inkişaf etdirilməsi;
- milli informasiya resurslarından səmərəli istifadə, onlara azad çıxışın təmin edilməsi;
- vətəndaşların ictimai əhəmiyyət kəsb edən informasiyalarla təmin olunması;
- müstəqil kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafı;
- informasiya cəmiyyətinin qurulması üçün zəruri normativ hüquqi bazanın yaradılması.

Bütün sivil ölkələrdə olduğu kimi, informasiya cəmiyyətinə keçid üçün ölkədə əlverişli şəraitin yaradılması Azərbaycan dövlətinin informasiya siyasətinin başlıca məqsədlərindən biridir. Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin qurulması dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Hazırda təkcə Azərbaycanda yox, dünya səviyyəsində cəmiyyətin informasiyalaşdırılması siyasəti və bunu özündə ehtiva edən sosial-iqtisadi, elmi-texniki proses xüsusi diqqət mərkəzindədir və geniş tədqiqat predmetinə çevrilmişdir.

İnformasiyalaşdırmanın uğurlu elmi tərifini A.D. Ursul tərəfindən verilmişdir: “İnformasiyalaşdırma – informasiya cəmiyyətini qurmaq məqsədilə informasiyanı idarəetmə resursu kimi əldə edən və informasiya vasitələrinin köməyi ilə inkişaf etdirilən sistemli fəaliyyət prosesidir. Bunun əsasında sivilizasiyanın növbəti mütərəqqi forması yaranır” [9].

Müasir dünya təcrübəsi birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, informasiya cəmiyyətinə keçid üçün əlverişli şəraitin yaradılmasında dövlət aparıcı rol oynayır və müvafiq qanunvericilik bazasının formalaşdırılması, mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi, ölkə daxilində informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı fəaliyyəti bunu təsdiq edir.

Hazırda beynəlxalq informasiya siyasətinin bir sıra bazis elementləri də özünü açıq şəkildə biruzə verməkdədir. Buna misal olaraq informasiya siyasəti ilə bağlı görülən bütün əsas tədbirlərin beynəlxalq cəmiyyətdə, onun strukturları arasında açıq müzakirə predmetinə çevrilməsini, ictimai rəyin nəzərə

alınmasını göstərmək olar. Eyni zamanda, cəmiyyətdə tutduğu mövqedən asılı olmayaraq, informasiya fəaliyyətinin bütün iştirakçılarının marağı bu siyasətdə nəzərə alınır. Lakin burada ən başlıca maraq faktoru dünya əhalisinin sosial maraqlarının təmin edilməsi ilə bağlıdır. Sosial sferada informasiyanın inkişafına yönələn siyasətin suybektlərinə dövlət tərəfindən maliyyə və digər maddi yardım göstərilməsi də mühüm element kimi qeyd olunmalıdır.

Müasir beynəlxalq aləm üçün informasiya siyasəti sferasında əsas cəhətlərdən biri vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, dövlət və cəmiyyət, hakimiyyət və xalq arasında konstruktiv dialoqun qurulması istiqamətində mühüm nailiyyətlərin əldə olunmasıdır. Ən nəhayət, beynəlxalq informasiya siyasətinin əsas bazis elementlərindən biri kimi informasiya sferasında qarşıya çıxan istənilən problemin həlli üçün administativ deyil, hüquqi çözümlərin prioritet olması qeyd edilməlidir. İstənilən halda isə aydın görünür ki, informasiya siyasəti müasir cəmiyyətin sosial strukturuna söykənir.

Hazırda sosial inkişafı əsas məqsədlərindən biri açıq informasiya cəmiyyətinin qurulmasıdır. Bu kontekstdə sosial və siyasi proseslərə getdikcə daha çox insan cəlb edilir.

Cəmiyyətə böyük təsir gücünə malik olan medianın rolu ayrıca qeyd olunmalıdır. Real vəziyyət göstərir ki, qlobal miqyasda təsir dairəsinə malik sosial şəbəkələrin də mövcud olduğu, informasiyanın isə transmilli xarakter daşdığı indiki dövrdə milli maraqların media üzərindən ön plana keçməsi məxsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müsbət nəticəyə nail olmaq üçün media vasitələri milli maraqları öz fəaliyyətlərində hər şeydən üstün tutmalı, vətəndaşları, cəmiyyəti vahid məqsəd uğrunda səfərbər etməyi bacarmalıdırlar.

Nəticə

İnformasiya siyasəti beynəlxalq siyasətin vacib istiqamətlərindən biridir. Dövlət mexanizmi siyasətlə yanaşı, siyasi mübarizənin də fəal subyekt qismində çıxış etməklə həmin mübarizənin qayda, sərhəd və formalarını qanunvericilik əsasında təmin edir, bu sahədə hüquq-mühafizə və hüququn tətbiqi praktikasını həyata keçirir, həmçinin bu mübarizədə qanunun imkan verdiyi çərçivədə dövlət hakimiyyətinə malik subyektin tərəfində çıxış edir. Tədqiqat işində konkret empirik nəticələrə gəlməyə imkan

verən məsələlərdən biri də KİV-informasiya siyasəti tandemidir.

Beynəlxalq informasiya siyasətinin formalaşmasında KİV-in rolu onun siyasi imkanları ilə müəyyən olunur. Bu müstəvidə dövlət KİV-ə dəstək verilməsində və onun fəaliyyətinin tənzimlənməsində maraqlıdır.

Dövlət informasiya siyasətinin əsas istiqamətlərini KİV sahəsində siyasət, medianı tənzimləyən qanunvericilik, KİV-in öz informasiya siyasəti, KİV dövlət informasiya siyasətinin qarşılıqlı münasibətləri təşkil edir.

Beynəlxalq cəmiyyət informasiya siyasəti təcrübəsində formalaşmış münasibətləri tənzimləyən geniş hüquqi və nəzəri-siyasi bazaya malikdir. Həmin sənədlərin mövcudluğu dövlətin informasiya-kommunikasiya infrastrukturunun daha səmərəli yüksəlişinə təkan verir, cəmiyyətin bütün sferalarında informasiya və biliyin istehsal və istehlakına əlverişli şərait yarada, insan faktoru və informasiya mühitini dövlət idarəçiliyi sferasının təkmilləşdirilmə bazası kimi inkişaf etdirir, informasiya inkişafı proseslərinin normativ-hüquqi tənziminin təkmilləşdirilməsinə töhfəsini verərdi.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Niyazov X. *Cəmiyyət və İnformasiya: nəzəri siyasi aspektlər və təcrübə (məqalələr toplusu)* – Bakı: Elm, 2019, 644 s.

2. Surowiecki, James.: 2002 “The New Economy Was a Myth, Right?”, http://www.wired.com/wired/archive/10.07/Myth.html?pg=1&topic=&topic_set=,19.04.2012.

3. Uçkan, Özgür.: 2006 “Bilgi Politikası ve Bilgi Ekonomisi: Verimlilik, İstihdam, Büyüme ve Kalkınma”, *Bilgi Dünyası*, 7, (1), s. 23-48

4. *Индустрия российских средств массовой информации. Проект доклада на общероссийской отраслевой конференции “Индустрия СМИ: направления реформ”*, Москва, 2000.

5. Нисневич Ю.А., “Информация и власть,” Москва, Мысль, 2000.

6. Попов В.Д., “Информациология и информационная политика,” Москва, РАГС, 2001.

7. Попов В.Д., *Информациология и информационная политика*. Москва, РАГС, 2001.

8. Урсул А.Д., *Информатизация общества*. Москва, Наука, 1990

XÜLASƏ

Müasir dünya durmadan yeni inkişaf və dəyişikliklər yaşayır. Bu inkişaf və dəyişikliklər həm də iqtisadi, sosial, mədəni və siyasi sistemləri yenidən formalaşdırır və nəzərdən keçirilməsini tələb edir. Halbuki bu dəyişikliklər inkişaf etmiş ölkələrdə baş verir.

Bir çox sahədə edilən dəyişikliklər sayəsində məlumatlara və məlumat mərkəzlərinə geniş önəm verilmişdir. Bu inkişaf nəticəsində ölkələrin onları düzgün idarə etmək üçün “Milli İnformasiya Siyasətləri” kimi siyasi alətlər meydana çıxmışdır. İnformasiya siyasətinin milli və beynəlxalq arenalarda əks olunmasını nəzərə alsaq, bu siyasətlərin zəruriliyi ilə bağlı ortaq bir anlayış olduğunu görürük. Bununla belə, ölkələr müxtəlif sosial-iqtisadi, siyasi, mədəni, texnoloji və bəzi fərqləri ortaya qoyur. Vacib olan odur ki, bu kimi fərqlərə baxmayaraq, informasiya siyasətinin məqsədlərinə düzgün nail olunur və burada əsas məqsəd onun ictimai inkişafa təsirini üzə çıxarmaqdır. Məqalədə beynəlxalq təcrübədə informasiya siyasətinin əsas xarakterik cəhətləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: *informasiya, siyasət, təcrübə, beynəlxalq, məlumat*

INFORMATION POLICY IN INTERNATIONAL PRACTICE

Farid Babayev

Baku State University, magistrant

SUMMARY

The modern world is constantly experiencing new developments and changes. These developments and changes are also reshaping economic, social, cultural and political systems and require revision. However, these changes are taking place in developed countries.

Due to changes in many areas, information and data centers have been given a lot of importance. As a result of this development, political tools such as "National Information Policies" have emerged for countries to manage them properly. If we take into account the reflection of information policy in national and international arenas, we will see that there is a common understanding of the necessity of these policies. However, the countries reveal various socio-economic, political, cultural, technological and

some differences. What is important is that despite such differences, the goals of information policy are properly achieved and the main goal here is to reveal its impact on social development. The article examines the main characteristics of information policy in international practice.

Keywords: *information, policy, experience, international, information*

ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ

Фарид Бабаев

*Бакинский Государственный Университет,
магистр*

РЕЗЮМЕ

Современный мир постоянно переживает новые события и изменения. Эти события и изменения также меняют экономическую, социальную, культурную и политическую системы и требуют пересмотра. Однако эти изменения происходят и в развитых странах.

В связи с изменениями во многих областях информационным центрам и центрам обработки данных придается большое значение. В результате этого развития появились политические инструменты, такие как «Национальная информационная политика», позволяющие странам правильно ими управлять. Если мы примем во внимание отражение информационной политики на национальной и международной арене, то увидим, что существует общее понимание необходимости этой политики. Однако между странами обнаруживаются различные социально-экономические, политические, культурные, технологические и некоторые различия. Важно то, что, несмотря на такие различия, цели информационной политики достигаются должным образом и главная цель здесь – выявить ее влияние на социальное развитие. В статье рассматриваются основные характеристики информационной политики в международной практике.

Ключевые слова: *информация, политика, опыт, международный, информация.*